

TRANSFORMATIEAGENDA ARMOEDE EN SCHULDEN

OP NAAR EEN AANPAK DIE WERKT

Armoede en schulden in Nederland nemen snel toe. De bestaande aanpak van dit probleem heeft vooralsnog onvoldoende impact: het neemt de dieper liggende oorzaken niet weg. Naast het individuele leed kost de huidige aanpak de samenleving veel geld. Heel veel geld¹.

Er zijn nieuwe wegen nodig, dwars door sectoren heen, samen met de mensen om wie het gaat zelf. Vanuit eigen kracht in plaats van uit regels, door anders te denken, anders te doen en door samen met nieuwe partijen te komen tot sociale innovaties. Dichtbij, preventief en met een minimale doorlooptijd. Denken en doen vanuit dat wat wél kan en wat wél werkt. Uitgaan van de menselijke maat, benutten van mogelijkheden en tegelijkertijd dat wat iemand (nog) niet kan respecteren.

Deze transformatieagenda bevat handvatten om de cirkel van armoede en schulden te doorbreken door te gaan doen wat werkt. De agenda is opgesteld door Eropaf! en Over Rood. Movisie heeft deze agenda gevoed met kennis over werkzame elementen bij de aanpak van armoede en schulden.

Wij willen krachten bundelen met die vernieuwers die de omslag al gemaakt hebben en met hen die een omslag wensen maar nog niet precies weten hoe. Dit doen we door partijen samen te brengen, het gesprek over een andere schulden- en armoedeaanpak te faciliteren en beweging te brengen in de processen en systemen die een effectieve aanpak belemmeren. Door aan te sluiten bij al in gang gezette veranderingen en kansrijke ontwikkelingen, willen we deze versterken en versnellen. Op naar een aanpak die werkt!

“ Was er maar een simpele oplossing. Met een maandhuur van € 821 kom ik niet in aanmerking voor huurtoeslag. Van de gemeente krijg ik een tegemoetkoming in de huurkosten van € 277; dat is iets, maar niet genoeg. Het traject van schuldhulpverlening kan niet beginnen omdat ik te duur woon en mijn financiële situatie instabiel is. De woningbouwvereniging moet mij een goedkopere woning bieden maar die heeft niets voor me. Zolang ik in dit dure huis woon, lopen de schulden op en gebeurt er verder niets. Dat is zo frustrerend. We leven intussen van de Voedselbank en eten veel bij mijn ouders. Schoolreisjes, dagjes uit, de peuterspeelzaal, dat zijn allemaal kosten waarvan ik wakker lig. Het liefst begin ik morgen aan het saneringstraject. Ik weet dat ik dan nog drie jaar moet kromliggen maar dan worden in elk geval de schulden afgelost. Ik begrijp er niets van dat alle instanties elkaar tegenwerken en op elkaar wachten. De ombudsman heeft gelukkig het loonbeslag van de UWV teruggedraaid. Als ik morgen kan verhuizen en kan beginnen met afbetalen, verschijnt er licht aan het einde van de tunnel. Maar voorlopig zie ik daar nog niets van. ”

Uit: In het krijt bij de overheid. Verstandig invorderen met oog voor maatschappelijke kosten. Nationale Ombudsman, 2013.

ER
OP
AF

IN DEZE TRANSFORMATIEAGENDA STAAN ZES PIJLERS CENTRAAL:

- zelfregie van en empowerment voor burgers;
- een nieuwe economie: voldoende inkomen en waarborgen inclusieve samenleving;
- mandaat bij sociale wijkteams en overheidsinstanties;
- (overheids)sturing vanuit vertrouwen;
- maatschappelijk verantwoord incasseren;
- zorgplicht van leveranciers en kredietverstrekkers (bescherming van de consument).

HET DOEL IS TE KOMEN TOT:

- innovaties die bijdragen aan het voorkomen (of opheffen) van armoede en/of schulden bij risicogroepen (primair doel);
- het doorbreken van de vicieuze cirkel waarin armoede en/of schulden steeds verder toenemen (secundair doel);
- het verzachten van de gevolgen van armoede en/of schulden door mensen te benaderen vanuit een ander (positief) mensbeeld maar ook door de mogelijkheden van wat mensen niet mogen door het al te strikte naleven van regels te verruimen (tertiair doel).

DE TRANSFORMATIEAGENDA ARMOEDE EN SCHULDEN IN ACHT BOUWSTENEN

1

GEEF MENSEN EIGENAARSCHAP OVER HUN EIGEN VRAAGSTUK DOOR HUN EMPOWERMENT EN ZELFREGIE TE VERGROTEN

We moeten de ondersteuning organiseren gebaseerd op empowerment en zelfregie. Dit leidt tot meer duurzame en humane oplossingen. Hoe zorgen we ervoor dat ook bij financiële problematiek en armoede mensen zich weer zelf eigenaar voelen van hun problemen en oplossingen?

De Nationale Ombudsman maakte in 2012 al duidelijk dat schuldenaren, als zij eenmaal over hun schaamte heen zijn en hulp zoeken, het idee hebben dat zij worden gezien als 'loser' of 'crimineel'². De beslissingen worden over hun hoofd genomen terwijl ze zelf geen zicht hebben op de voortgang. Zij voelen zich niet als gelijkwaardige betrokken bij de aanpak van hun problemen en leren onvol-

doende hoe zij in de nabije toekomst zelf hun problemen kunnen aanpakken. Schuldsanering en/of sancties leiden daardoor niet tot de door de overheid gewenste zelfredzaamheid. Dit komt mede doordat de financieel-juridische aanpak van schulden weinig tot geen ruimte laat voor empowerment en zelfregie. Hierdoor blijft veel eigen kracht onbenut. Inmiddels, in 2016, spreekt de Nationale Ombudsman over 'de illusie van zelfredzaamheid', waarbij de overheid er ten onrechte van uitgaat dat deze zelfredzaamheid bij burgers in de gemeentelijke schuldhulpverlening al aanwezig is³.

Niet alleen de Nationale Ombudsman constateert dat het doorbreken van deze patronen urgent is. Vooraanstaande onderzoekers wijzen op

de rol van motivatie, maatwerk, een andere bejegening door professionals en de inzet van ervaringsdeskundigheid bij de aanpak van armoede⁴. Uit recent onderzoek blijkt dat het versterken van psychologisch, sociaal en maatschappelijk kapitaal van mensen essentieel is in de aanpak van armoede en schulden⁵.

Werken vanuit empowerment en zelfregie vraagt om een kentering in het denken en het handelen van professionals, vrijwilligers, organisaties en gemeenten. Vanuit de psychologie, revalidatie, verslavingszorg en ervaringen met zelfregie beschikken we inmiddels over een schat aan

kennis om mensen in allerlei ongewenste situaties te helpen hun problemen op te lossen. Het wordt hoog tijd dat we deze kennis en inzichten ook gaan toepassen bij schulden en armoede.

Om de cirkel van armoede en schulden te doorbreken, is durf nodig, durf om te experimenteren. Een mooi voorbeeld van een experiment rondom empowerment vormen sociale coöperaties waarin bijstandsgerechtigden mogen ondernemen met behoud van uitkering⁶. Als duidelijk is dat sociale coöperaties in een flink aantal gemeenten succesvol zijn, waarom gaan we hier dan niet in Nederland breed mee aan de slag?

2

DRAAG ZORG VOOR EEN INCLUSIEVE SAMENLEVING WAARIN NIET HET SYSTEEM MAAR DE MENSELIJKE MAAT CENTRAAL STAAT

Voor steeds meer burgers is de samenleving te complex en ingewikkeld. Dit leidt ongewild tot betalingsachterstanden, schulden en sociaal maatschappelijke schade. Hoe brengen we de menselijke maat weer terug in de samenleving?

De Nationale Ombudsman liet in 2012 zien dat voor veel burgers de overheid een 'onbegrijpelijk' instituut is. In de daarop volgende vier jaar is dit niet verbeterd. Wel raken steeds meer organisaties en instellingen ervan overtuigd dat de samenleving meer toegankelijk moet worden. Complexiteit is een uitsluitingsmechanisme dat tot veel kosten en sociaal maatschappelijke schade leidt en daarmee niet past bij een inclusieve samenleving. Wie zich eenmaal uitgesloten voelt, vindt niet snel de weg meer terug. Dit leidt tot reacties als: 'Ze zoeken het maar uit, ik hoor er toch niet bij'. Deze 'zelfuitsluiting' als terugtrekkende reactie op uitsluiting door de complexe samenleving is op zich begrijpelijk. Alleen leidt dit niet tot de gewenste participatiesamenleving. Zo blijft deze een papieren werkelijkheid.

Wij geloven in een participatiesamenleving, waar iedereen aan kan bijdragen en waarin regels en wetten menselijk, eenvoudig en duidelijk zijn. Een samenleving met minder bureaucratie, onvoorwaardelijke basisvoorzieningen als inkomen, gezondheidszorg en huisvesting draagt bij aan maatschappelijke insluiting. Regelingen als de kostendelersnorm, waarbij bijstandsgerechtigden gekort worden op hun uitkering als zij samenwonen met een persoon van 21 jaar of ouder, kunnen insluiting en zorg voor elkaar juist tegenwerken in plaats van bevorderen. Bijvoorbeeld in het geval van mantelzorg of het tijdelijk opvangen van iemand zonder dak of thuis. Dit staat haaks op de gedachte van de participatiesamenleving. En treft daarbij direct mensen met een smalle beurs die willen zorgen voor elkaar. Regelgeving zou meedoen juist moeten stimuleren in plaats van afstraffen. De overheid kan veel meer dan nu het geval de participatiesamenleving stimuleren en mensen faciliteren om mee te doen. Waar wachten we op?

3

GEEF SOCIALE WIJKTEAMS, BURGERINITIATIEVEN EN VRIJWILLIGERS EEN RUIM MANDAAT

Armoede en sociale uitsluiting gaan hand in hand. Sociale wijkteams kunnen nabij en present zijn. Hoe geven we hen een ruim mandaat voor het op maat brengen en direct verbeteren van de sociale en materiële positie van sociaal en maatschappelijk uitgesloten burgers?

De in veel gemeenten ingevoerde sociale wijkteams constateren dat het overgrote deel van de mensen met wie zij te maken krijgen - maar liefst 80 procent - ook kampt met financiële problemen. Allerlei sociale, psychische en pedagogische problemen nemen onder invloed van financiële problematiek in ernst toe en onder druk van schaarste worden mensen weer minder slim⁷. Naast maatschappelijke kosten heeft dit veel persoonlijk leed tot gevolg, zoals de al genoemde uitsluiting en zelfuitsluiting, ook bij kinderen waarvan de ouders zich in een dergelijke situatie bevinden⁸. De Transitiecommissie Sociaal Domein (TSD) concludeert in haar vierde voortgangsrapportage dat het overheidsbeleid in deze faalt. Het vroegtijdig onderkennen van risicovolle schulden is een noodzakelijke voorwaarde voor een effectieve en integrale aanpak, aldus de commissie⁹.

Volgens ons is het noodzakelijk dat burgerinitiatieven, hulpverlening en sociale wijkteams, die dicht bij de leefwereld van de burger opereren, over de nodige kennis, competenties, middelen en werkende aanpakken beschikken. Middelen en aanpakken waarmee zij snel en effectief een eind kunnen maken aan de cultuur van uitsluiting, de druk van de schaarste en de als zodanig beleefde maatschappelijke afwijzing. En kennis om financiële problematiek of armoede vroegtijdig te signaleren en te voorkomen. Ook schaamte wegnemen en de drempel verlagen voor mensen om eerder aan de bel te trekken zijn belangrijk. Ervaringsdeskundigen, lotgenotencontact, laagdrempelige financiële cafés kunnen helpen om het taboe op armoede en schulden te doorbreken. Maar ook bewezen effectieve aanpakken als Vroeg Eropaf voor vroegsignalering en preventie dragen bij aan een sluitende aanpak in gemeenten. De sociale wijkteams kunnen daarnaast een centrale rol spelen als ze beschikken over een mandaat voor het treffen van schuldregelingen en de toekenning van een steunbudget.

4

MAAK SCHULDHULPVERLENING EN INKOMENSONDERSTEUNENDE MAATREGELEN TOEGANKELIJK

Schuldhelpverlening is vaak niet succesvol omdat de inkomens van mensen te laag zijn en hun vaste lasten te hoog. Hoe kunnen we deze vicieuze cirkel doorbreken?

Vaak wordt de armoede- en schuldenproblematiek gezien als individueel probleem maar in 2013 hadden ruim 1,25 miljoen mensen een inkomen onder de armoedegrens. Zes jaar eerder waren dat er nog minder dan 850.000. Een groot deel van deze 1,25 miljoen, meer dan 410.000 personen, leefde al langer dan drie jaar onder de inkomensgrens¹⁰. Als

vijftien procent van de Nederlanders ernstige financiële problemen heeft, laten we dan constateren dat er sprake is van een maatschappelijk probleem.

Een kwart van de Nederlandse huishoudens beleefde in de afgelopen drie jaar een forse inkomensdaling¹¹. Gemiddeld daalde hun inkomen met 15 tot 30 procent. Bijna de helft van deze groep komt sindsdien moeilijk rond of is de grip op de eigen financiën helemaal kwijt. In 2014 becijferde het Nibud dat een bijstandsgesin met twee kinderen iedere maand 50 euro te weinig heeft

om alle noodzakelijke uitgaven te betalen¹². Ook de groep met onoplosbare schulden blijft groeien, constateert lector Nadja Jungmann. Deze groep moet in veel gevallen rondkomen van een inkomen onder de bijstandsnorm en het maken van nieuwe schulden is voor hen onvermijdelijk¹³. Het is niet voor niets dat vier brancheorganisaties onlangs in het pamflet 'Naar een betere aanpak van schulden en armoede' stelden dat de preferente positie en de bijzondere incassobevoegdheden van het rijk beperkt moeten worden. Zij pleiten voor het handhaven en vereenvoudigen van de beslagvrije voet¹⁴.

Ook niet-gebruik van inkomensondersteunende maatregelen speelt een rol: mensen maken niet altijd gebruik van tegemoetkomingen in de kosten voor levensonderhoud (zoals huur- en zorgkosten of langdurigheidstoeslag)¹⁵. Wijkteams, vrijwillige thuisadministratie, formulierenbrigades of bud-

getmaatjes kunnen helpen bij het voorkomen van niet-gebruik van inkomensondersteunende maatregelen en mensen helpen met budgetteren.

Blijkt een schuldhulpverleningstraject nodig, dan dient de toegankelijkheid en kwaliteit van de schuldhulpverlening verbeterd te worden, iets waarvoor ook de Nationale Ombudsman in 2016 pleit¹⁶. Een schuldhulpverleningstraject is nu minimaal, technocratisch en vaak mensonwaardig omdat het mensen dwingt jarenlang op of onder de rand van het bestaansminimum te leven.

Experimenten met het terugbetalen van schulden door maatschappelijk actief te worden, het daadwerkelijk handhaven van de beslagvrije voet en het pro actief opsporen van mensen die recht hebben op voorliggende voorzieningen, kunnen in deze een stap vooruit betekenen.

5

OVERHEID, VERTROUW OP BURGERS EN VERSIMPEL DE REGELS

Een overheid met vertrouwen in burgers is vele malen productiever dan een overheid die werkt vanuit wantrouwen. Hoe kunnen landelijke en lokale overheid nauwer samenwerken in deze? Hoe bereiken we dat de overheid haar opdrachtgevers (de burgers) niet meer als verdachten ziet maar zich dienstbaar opstelt en hen ondersteuning biedt?

Armoede en schulden ontstaan zelden als gevolg van één oorzaak. Vaak zorgt een onverwachte levensgebeurtenis zoals het verlies van een baan, een sterfgeval of echtscheiding voor een domino-effect met een problematische schuldsituatie als gevolg. Conflicterende wet- en regelgeving en langs elkaar werkende bureaucratische systemen vergroten de kans dat schulden en armoede toenemen. Mensen raken verstrikt in een web en verliezen het overzicht. Doordat landelijke en lokale overheden onvoldoende op elkaar zijn afgestemd, kunnen burgers verder in de problemen raken. Bijvoorbeeld daar waar het gaat om het handhaven

van het bestaansminimum. Terwijl burgers moeten kunnen vertrouwen op de overheid en uitvoerders, ervaren ze het tegendeel.

Door een eenzijdige nadruk op systemen is er onvoldoende aandacht voor het relationele aspect, terwijl dit voor de burger juist belangrijk is¹⁷. Dit komt ook doordat er vaak sprake is van een gestandaardiseerde uitvoeringspraktijk in gemeenten. Daarbij gaat het dus niet alleen om het kennen en snappen van de regels en mogelijkheden, maar ook over de interpretatie ervan door professionals: bestaande wet- en regelgeving bevat veelal mogelijkheden om het anders te doen (discretionaire ruimte). Deze ruimte voor maatwerk wordt vaak niet of onvoldoende benut. Soms omdat de organisatie uitvoerenden daar niet op aanstuurt en soms omdat zij zich teveel richten op de letter in plaats van op de geest van de wet. Dit moet anders. Hoe kunnen gemeenten hun regierol inzake armoedeproblematiek optimaliseren en de regelruimte benutten? Immers, professionals die

de ruimte van regelgeving durven benutten, kunnen mensen ondersteunen en motiveren om weer méé te doen in plaats van sociaal geïsoleerd achter te blijven.

Wij pleiten voor meer vertrouwensexperimenten zoals in Tilburg, waar de gemeente bewoners

de vrijheid en verantwoordelijkheid geeft om op een eigen, constructieve manier om te gaan met de bijstand¹⁸. Een stelselwijziging waarbij de overheid beleid vormgeeft vanuit vertrouwen en waarbij gemeentelijke en nationale overheid nauw samenwerken, is essentieel voor de stap naar een effectief armoede- en schuldenbeleid.

6

LAAT DE INCASSO ALLEEN DOEN DOOR BEDRIJVEN DIE MAATSCHAPPELIJK VERANTWOORD WERKEN

Incassobedrijven verdienen aan betalingsachterstanden. Incasseren kan echter ook maatschappelijk verantwoord plaatsvinden. Hoe zorgen we ervoor dat mensen die te goeder trouw zijn (de 'niet-kunners') niet meer financieel en psychisch ten onder gaan aan oplopende kosten, dreigende huisuitzettingen en/of boedelverkopen?

Door de crisis zijn veel mensen in de schulden terechtgekomen. Anderen verdienen daar weer aan doordat een levendige handel in het incasseren van betalingsachterstanden is ontstaan. Sommige bedrijven verkopen hun openstaande rekeningen aan particulieren voor een klein percentage door aan incassobureaus. Een hele bedrijfstak heeft een broodwinning aan mensen die met schulden kampen.

Het komt vaak voor dat mensen met een beperkte schuld beginnen maar met een veelvoud daarvan

de schuldsanering ingaan als resultaat van onbetaalbare boetes en bijkomende incassokosten¹⁹. Een alternatief is nodig voor deze bedrijfstak, zodat de schulden van mensen die wel willen maar niet kunnen betalen niet onevenredig hoog oplopen. Professionals in de schuldhulpverlening kunnen vaak niet voorkomen dat welwillende schuldenaars door alle onevenredig hoge bijkomende kosten toch 'kopje onder gaan'. Wij pleiten daarom voor een andere incasso, die gericht is op het treffen van een sociale schuldregeling en een ruim mandaat voor de schuldhulpverlening²⁰. Onlangs heeft een coalitie van verzekeraars, incassobureaus en andere partijen aangekondigd dat zij af willen van boze aanmaningen voor wanbetalers. Volgens deze partijen is het beter om wanbetalers met probleemschulden op een begripvolle manier te benaderen²¹. Wie volgt?

7

TOETS LEVERANCIERS EN KREDIETVERSTREKKERS OP HUN ZORGPLICHT ZODAT ZIJ HUN VERANTWOORDELIJKHEID GAAN NEMEN

Leveranciers en kredietverstrekking hebben een zorgplicht. Deze wordt op dit moment slechts oppervlakkig of niet per definitie getoetst. Hoe stimuleren we dat leveranciers en kredietverstrekkers hun maatschappelijke verantwoordelijkheid om de consument te beschermen beter nakomen?

Op dit moment staat het belang van schuldeisers meestal voorop. De verantwoordelijkheid van de afnemer is echter net zo groot als de zorgplicht van de geldverstrekker bij het ontstaan van schulden. Veel geldverstrekkers nemen bewuste en afgewogen risico's bij het verstrekken van geld. Zij verdienen hiermee maar worden niet aan hun wettelijke zorgplicht gehouden, terwijl de betaalplicht

van afnemers wel wordt afgedwongen. Het zou rechtvaardig zijn als de mate waarin betaling wordt afgedwongen in evenwicht komt met de mate waarin de zorgplicht wordt opgelegd. Onverstandig verstrekt geld moet gevolgen krijgen voor de (rechten van) de verstrekker. Er zijn voldoende middelen te bedenken om leveranciers die langer dan noodzakelijk doorgaan met het leveren of krediet verlenen zonder verdere voorwaarden, in het geval van betalingsonmacht beperkingen op te leggen:

- de schuldeiser kan niet verder gaan dan het verkopen/in beslag nemen van de bezittingen van de cliënt;
- de schuldeiser mag geen extra kosten berekenen aan de cliënt;
- de vordering moet na maximaal 3 jaar na het ontstaan van een betalingsachterstand inclusief alle kosten worden afgeboekt;
- de schuldeiser gaat verplicht akkoord met schuldsanering;
- als de cliënt aantoonbaar niet kan betalen, wordt de schuld verplicht kwijt gescholden.

Op deze manier ontstaat meer differentiatie in de behandeling van schuldeisers en kan ook bij

schulden maatwerk worden geleverd. Nu krijgt elke schuldenaar, ongeacht de wijze waarop de schulden zijn ontstaan, dezelfde maatregelen opgelegd.

Recent was er een uitspraak van de Hoge Raad dat een 'gratis' telefoon bij een abonnement feitelijk 'een koop op afbetaling' is en daarmee een lening. Dit betekent dat bij het afsluiten van een abonnement met een gratis telefoon een inkomenstoets moet plaatsvinden. Voor kostbare abonnementen is een aanmelding bij het Bureau Kredietregistratie verplicht. Immers, een 'koop op afbetaling' is een lening, dus moeten voor telefoonabonnementen dezelfde regels gelden als voor andere leningen. Dit betekent dat mensen geen abonnement kunnen afsluiten waarvan de kosten in verhouding tot hun inkomen te hoog zijn. Hierdoor kunnen financiële problemen voorkomen worden.

Wij pleiten, in de lijn van bovenstaand voorbeeld, voor een strenge toetsing vooraf bij leveranciers en kredietverstrekkers. Gaan ze verantwoord om met hun leveringen en verstrekkingen? Beperk de rechten van leveranciers en kredietverstrekkers als zij hun werk niet op een verantwoorde manier doen.

8

OVERHEID, BEDRIJVEN EN BURGERS: NEEM JE VERANTWOORDELIJKHEID VOOR ARMOEDE EN SCHULDEN SERIEUS

Het neoliberale economische model functioneert niet voor iedereen. Vooral armere mensen hebben nauwelijks baat bij dit model. In veel gevallen betalen zij de prijs voor de rijkdom van anderen. Hoe komen we tot een meer sociaal economisch model?

De Franse econoom Thomas Piketty stelt in zijn 'Kapitaal in de 21ste eeuw' dat mensen die rijk zijn alleen maar rijker worden zonder dat zij daar iets voor hoeven te doen. Daarmee neemt de ongelijkheid in de samenleving snel toe²². Het gevolg is dat het aandeel van de middenklasse in de samenleving afneemt en de kloof tussen arm en rijk toeneemt. Ook de Wetenschappelijke Raad voor

het Regeringsbeleid (WRR) gaf recent aan dat in Nederland sprake is van een groeiende ongelijkheid. Die ongelijkheid kan ertoe leiden dat mensen elkaar en de politiek gaan wantrouwen²³.

Recent onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) laat zien dat werk niet meer per definitie een middel is om uit de armoede te komen. Ongeveer de helft van de langdurig armen bestaat uit werkenden, hun aandeel is sinds 2005 flink gegroeid van ruim 40 procent naar ruim 50 procent²⁴. De overheid compenseert de negatieve consequenties van de vrije markt steeds minder. Hierdoor raken burgers steeds meer afhankelijk van de grillen van de markt.

Vooraf ouderen en niet-westerse migranten met minderjarige kinderen hebben een bovengemiddelde kans op langdurige armoede. Mensen met losse contracten, WW of bijstand bevinden zich ook in een kwetsbare positie. Zij hebben het vanaf de jaren tachtig moeilijker gekregen omdat bijna alle regelingen uit de sociale zekerheid fors zijn versoberd. Zij vormen een groep van sociale achterblijvers die weinig mogelijkheden hebben om het beter te krijgen²⁵.

De overheid heeft een belangrijke taak bij het monitoren en actie ondernemen bij ontwikkelingen die een bedreiging vormen voor een inclusieve samenleving. Bij voorkeur gebeurt dit in partnership met bedrijven, maatschappelijke organisaties en burgers zelf. Want, ook bedrijven, maatschap-

pelijke organisaties en burgerinitiatieven kunnen een rol spelen bij het voorkomen, verminderen en verzachten van armoede en schulden. Bedrijven kunnen meer maatschappelijk verantwoord gaan ondernemen. Zij kunnen ook alternatieve bedrijfsmodellen kiezen zoals de coöperatie en medewerkers meer laten delen in de winst.

En wat kunnen maatschappelijke organisaties en burgers zelf doen? Zij kunnen invloed verwerven door armoede en schulden als sociaal maatschappelijk vraagstuk op de kaart te zetten. Ook kunnen zij vormen van de nieuwe 'ruil- en deeleconomie' omarmen, uiteenlopend van repaircafés tot en met autodelen en lokale ruilsystemen zoals de Makkie²⁶.

ACHTERGROND VAN DE TRANSFORMATIEAGENDA ARMOEDE EN SCHULDEN

Deze Transformatieagenda Armoede en Schulden is ontstaan vanuit het maatschappelijke debat. De agenda sluit aan op nieuwe wetenschappelijke inzichten op dit terrein en op een grote behoefte vanuit het werkveld. Startpunt vormde het jaarboek 'Verlossing van Schuld en Boete' van het Tijdschrift Sociale Vraagstukken (2014), dat de aanleiding was voor het nationaal laboratorium 'Schuldhelpverlening Anders!', georganiseerd door de stichting Eropaf! in samenwerking met het Tijdschrift Sociale Vraagstukken.

Eropaf! organiseerde, in samenwerking met Movisie, hierna een reeks innovatielaboratoria rondom armoede en schulden in Nijmegen, Amsterdam en Utrecht. Daarbij bleek dat in het werkveld behoefte bestond aan kennisbundeling van onorthodoxe aanpakken, die armoede en schulden kunnen doorbreken. Dat bleek uit gesprekken met professionals, uit de opdrachten vanuit het sociale domein en bijvoorbeeld ook uit de peiling 'Omgaan met armoede. Frontliniewerkers aan het woord'²⁷. Dit leidde tot de publicatie van twee zogeheten 'Wat Werkt'-dossiers over de werkzame elementen

in de aanpak van armoede en schulden ('Wat werkt bij de aanpak van armoede' en 'Wat werkt bij schuldhulpverlening') door Movisie.

Bij deze publicaties bleek steeds opnieuw dat er grote behoefte bestaat aan kennis rondom de bestrijding van armoede en schulden. Met deze Transformatieagenda willen we nieuwe impulsen geven aan het maatschappelijk debat, bouwstenen aandragen voor oplossingen en de roep om vernieuwing kracht bijzetten.

Later dit jaar volgt een magazine waarin we vernieuwende praktijken en sociale innovaties belichten, praktijken die om toepassing op grote schaal vragen. Het project rondom deze Transformatieagenda Armoede en Schulden zullen we in december afsluiten met een congres waarin beleidsmakers, professionals, sociale ondernemers en burgers goede praktijken en tips en tricks kunnen uitwisselen. Zo kunnen ze beter toegerust aan de slag gaan met sociale innovaties rondom schulden en armoede.

DE TRANSFORMATIEAGENDA IN EEN NOTENDOP

1. Geef mensen eigenaarschap over hun eigen vraagstuk door hun empowerment en zelfregie te vergroten
2. Draag zorg voor een inclusieve samenleving waarin niet het systeem maar de menselijke maat centraal staat
3. Geef sociale wijkteams, burgerinitiatieven en vrijwilligers een ruim mandaat
4. Maak schuldhulpverlening en inkomensondersteunende maatregelen toegankelijk
5. Overheid, vertrouw op burgers en versimpel de regels
6. Laat de incasso alleen doen door bedrijven die maatschappelijk verantwoord werken
7. Toets leveranciers en kredietverstrekkers op hun zorgplicht zodat zij hun verantwoordelijkheid gaan nemen
8. Overheid, bedrijven en burgers: neem je verantwoordelijkheid voor armoede en schulden serieus

Het doorbreken van de vicieuze cirkel van armoede en schulden vraagt om inzet op verschillende niveaus. Samenwerking tussen overheden, maatschappelijke organisaties, bedrijven en burgers is hierbij essentieel: dit vraagstuk is zo vervlochten met praktisch alle leefgebieden van de burger dat het zonder die samenwerking niet lukt. De huidige transformatie in het sociaal domein biedt kansen. Kansen om het anders aan te pakken, kansen om te experimenteren met nieuwe aanpakken en samen te leren hoe het anders kan. Wij hopen dat deze Transformatieagenda hieraan bijdraagt.

Dank

Het concept van deze Transformatieagenda is versterkt en verrijkt door ruim 50 mensen - van ervaringsdeskundigen tot gemeenten tot bedrijven - die aanwezig waren bij het Innovatielab op 11 april 2016. Onze speciale dank gaat uit naar Christine Kuiper, Dennis Luisterburg, Hélène de Wit, Jansje van Middendorp, Mazal van Arend en Patrice van de Vorst die ook na het innovatielab hebben meegedacht en meegeschreven.

Meer informatie

De Transformatieagenda Armoede en Schulden is een initiatief van Peter van Bergen (Over Rood), Marc Räkera, Catelijne Akkermans en Martin Zuithof (Eropaf!).

Wilt u op deze agenda reageren of heeft u vragen? Neem contact op met Catelijne Akkermans via 06 - 14 656 797.

De Transformatieagenda is downloadbaar op de website van Movisie waarop alle actuele kennis rondom armoede wordt verzameld. Zie www.movisie.nl/transformatieagenda-armoede-schulden.

Over Rood / Eropaf!, Juli 2016

EINDNOTEN

- 1 Schuldenproblematiek kost de samenleving jaarlijks € 11 miljard euro. Voor elk huishouden met ernstige financiële problemen betaalt de samenleving: € 100.000 euro (NIBUD, 2014)
- 2 Nationale Ombudsman, 'Onderzoek naar behoorlijke schuldhulpverlening bij gemeenten', 2012, www.nationaleombudsman.nl/nieuws/schuldhulpverlening
- 3 Nationale Ombudsman, 'Burgerperspectief op schuldhulpverlening', 2016, www.nationaleombudsman.nl/onderzoeken/2016050-burgerperspectief-op-schuldhulpverlening
- 4 Zo wijst Nadja Jungmann op de rol van motivatie. Tamara Madern benadrukt de noodzaak om maatwerk te leveren. Roeland van Geuns geeft aan dat de huidige wetenschappelijke inzichten, waaronder die van schaarste, vragen om een andere bejegening door professionals. Tine van Regenmortel wijst op het belang van empowerment en benutten van ervaringsdeskundigheid in de aanpak van armoede
- 5 Meer info over "wat werkt" is: Jurriaan Omlo, Wat werkt bij de aanpak van armoede. Wat we kunnen leren van empowerment en de psychologie van de schaarste. Movisie, 2016, www.movisie.nl/publicaties/wat-werkt-aanpak-armoede
Martin Zuithof en Hanneke Mateman, Wat werkt bij schuldhulpverlening, Movisie 2016 www.movisie.nl/publicaties/wat-werkt-schuldhulpverlening
- 6 Cordaid Nederland ondersteunt sociale coöperaties, www.socialealliantie.nl/index.php/lokale-aanpak/thema-sociale-cooperaties/cordaid-nederland-ondersteunt-sociale-cooperaties
- 7 Sendhil Mullainathan en Eldar Shafir, 'Schaarste', 2013
- 8 'Meer dan 400 duizend kinderen met risico op armoede' www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/19/meer-dan-400-duizend-kinderen-met-risico-op-armoede
- 9 Vierde voortgangsrapportage TSD: Eén sociaal domein, 2016, www.transitiecommissiesociaaldomein.nl/actueel/nieuws/2016/maart/18/vierde-voortgangsrapportage-tds-eeen-sociaal-domein
- 10 Sociaal en Cultureel Planbureau en Centraal Bureau voor de Statistiek, Armoedesignalement 2014, Den Haag, december 2014 www.cbs.nl/nl-nl/publicatie/2014/51/armoedesignalement-2014
- 11 Anna van der Schors, Minder geld. Hoe huishoudens omgaan met een inkomensdaling, Nibud, 2015 www.nibud.nl/wp-content/uploads/Nibud-rapport-inkomensterugval.pdf
- 12 Nibud: gezinnen op bijstandsniveau komen structureel geld tekort, www.nibud.nl/consumenten/nibud-gezinnen-op-bijstandsniveau-komen-structureel-geld-tekort/, 17 maart 2014
- 13 Jungmann, N., Lems, E., Vogelpoel, F., Van Beek, G., & Wesdorp, P., 'Onoplosbare schuldsituaties', 2014, Utrecht: Hogeschool Utrecht. www.nvbk.eu/images/publicaties/2014%20HU%20Onoplosbare%20schuldsituaties%20DEF.pdf
- 14 Pamflet MOgroep, VNG, DIVOSA, NVVK. Naar een betere Aanpak van Schulden en Armoede, april 2016 vng.nl/files/vng/20160405-schuldhulp-pamflet.pdf
- 15 SEO Economisch Onderzoek berekende hoe groot het niet-gebruik van inkomensondersteunende maatregelen is. Enkele conclusies zijn: het niet-gebruik van de langdurigheidstoeslag is zestig procent, het niet gebruik van zorg- en huurtoeslag ligt rond de achttien procent. Niet-gebruik inkomensondersteunende Maatregelen, SEO Economisch Onderzoek, 2011.
- 16 Nationale Ombudsman, 'Burgerperspectief op schuldhulpverlening', 2016, www.nationaleombudsman.nl/onderzoeken/2016050-burgerperspectief-op-schuldhulpverlening

- 17 Jaarverslag Nationale Ombudsman, 2011
- 18 'Vertrouwensexperiment Tilburg' tilburgers.nl/tag/experimentenwet/
- 19 Marc Räkera, De markt van armoede en schuld, in Verlossing van schuld en boete. Movisie, 2014.
- 20 'Gemeenten willen meer regie in afhandeling van complexe schuldsituaties', Movisies, juli 2015, www.movisie.nl/artikel/gemeenten-willen-meer-regie-afhandeling-complexe-schuldsituaties
- 21 www.nu.nl/geldzaken/4201309/partijen-willen-wanbetalers-begripvol-benaderen.html
- 22 Met een reguliere baan van 9 tot 5 kan men veel minder snel vermogen opbouwen dan wanneer er sprake is van bestaand vermogen waar men rente voor ontvangt. Daarbij gaat Piketty uit van een gemiddeld rendement op kapitaal van 4 à 5 procent en een lage economische groei van 1 tot 2 procent www.nu.nl/economie/3919898/wilt-u-weten-theorie-van-econoom-thomas-piketty.html
- 23 www.wrr.nl/fileadmin/nl/publicaties/PDF-verkenningen/V28_Hoe_ongelijk_is_NL_volledig.pdf
- 24 Jean Marie Wildeboer en Schut Stella Hoff, Een lang tekort. Langdurige armoede in Nederland, Sociaal en Cultureel Planbureau, 2016. www.scp.nl/nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2016/Een_lang_tekort
- 25 Vrooman, C. Meedoen in onzekerheid. Inaugurele rede, 2016, Utrecht: Universiteit Utrecht. www.uu.nl/sites/default/files/fsw-vrooman-oratie.pdf
- 26 De deeleconomie faciliteert mensen met internet, sociale media en apps om kennis, spullen en soms ook munten te delen. deeleconomie.nl/over-de-deeleconomie/ en www.makkie.cc/
- 27 Omgaan met armoede. Frontliniewerkers aan het woord. Movisie, 2015